

Socialpolitik – velfærdssamfundets lim

De sidste 30 år er mere end 200.000 16-64-årige presset ud i udenforskab, fordi velfærdssamfundets forskellige institutioner ikke har givet den fagligt rigtige og rettidige støtte. Det gælder ikke mindst store grupper som fx mennesker med ordblindhed, ADHD eller autisme. De får ikke den rigtige støtte som børn, og derfor oplever de fiasko i grundskolen og ungdomsuddannelsessystemet. Det koster i sidste ende de offentlige kasser mere end 100 mia. kr. årligt. Samtidig skaber det en generel usikkerhed og utryghed i samfundet og en manglende tro på, at velfærdssamfundet holder en hjælpende hånd under den enkelte. Den udvikling skyldes først og fremmest, at socialpolitik er blevet en særlig silo, som er adskilt fra andre velfærds-politikker. Anderledes formuleret har velfærdssamfundet glemt socialpolitikens betydning som den lim, der binder samfundet sammen. Artiklen redegør for udviklingen og beskriver konsekvensen for socialpolitik.

KNUD AARUP¹

Cand. Scient.pol

Uafhængig, tidligere direktør for Socialstyrelsen

E-mail: knudaarup@outlook.dk

Velfærdssamfundet hyldes ved passende lejligheder af ledende politikere og fremhæves af de fleste danskere som en væsentlig værdi ved Danmark. Problemet er imidlertid, at velfærdssamfundet kun er et velfærdssamfund for de bedst stillede 80% af befolkningen. Utrygheden er ved at brede sig, og et stigende antal almindelige danskere er ved at miste troen på, at fællesskabet holder en hånd under den enkelte, så man kan komme videre i tilværelsen, hvis livet går i stykker. Det har vist sig som en stigende generel utryghed siden midten af 00'erne. I 2004 var kun knap 3% af danskerne generelt utrygge. I 2017 er det mere end 17%. 34% er i dag bange for, hvordan de skal klare uforudsete udgifter, og hele 54% er bange for ikke at få den nødvendige hjælp, når de bliver ældre (Trygfonden; Aarup 2016).

Samtidig er velfærdssamfundet heller ikke i stand til at tage vare på samfundets dårligst stillede. Socialt udsatte børn og unge, udsatte voksne og mennesker med særlige behov som følge af handicap eller psykisk sårbarhed får i dag ikke den støtte og lærer ikke de strategier, som kan give den enkelte mulighed for at mestre deres eget liv. Resultatet er, at mange, som ellers kunne tage vare på sig selv, bliver henvist til et liv på offentlig forsørgelse og mange af dem uden, at det var nødvendigt.

Oven i det skal så lægges, at velfærdssamfundet er blevet utrolig dyrt. Årligt bruges der mere end 800 mia. kr. på social-, uddannelses- og sundhedsopgaver. Det svarer til mere end 75% af de samlede offentlige udgifter. Antallet af offentligt ansatte, som arbejder med velfærdsopgaver, er vokset, og der er i dag mere end 600.000 veluddannede fagprofessionelle, hvis opgave det skulle være at skabe udviklingsmulighed for hver enkelt borger således, at der bliver lige mulighed for livsudfoldelse i samfundet. Det er hele ideen med velfærdssamfundet, og det er formålet med de mange velfærdsprofessioner. Det sker bare ikke.

Udenforskab koster samfundet 100 mia. kr. årligt.

Resultatet af velfærdssamfundets manglende evne til at give den rettidige og rigtige støtte viser sig i form af, at der mindst er 200.000 danskere på mere eller mindre permanent overførselsindkomst, som med den rette og den rettidige socialfaglige støtte ville kunne mestre livet og i langt højere grad klare sig selv. Mange ville kunne få den uddannelse, som passede til dem, og livsperspektivet ville se helt anderledes ud. De mangler bare at lære, hvordan de mestrer livets udfordringer.

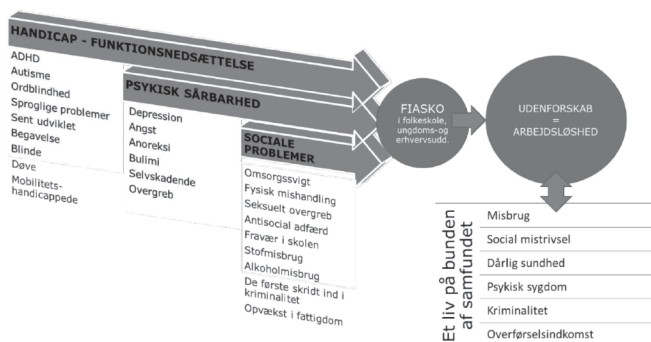
Sat på spidsen har det danske velfærdssamfund i løbet af de sidste 30 år ødelagt livet eller i det mindste begrænset livsmu-

NOTE 1 | Artiklen bygger i al væsentlighed på analyser og dokumentation fra min bog *Fra udenforskab til fællesskab* (Aarup 2017).

lighederne for utrolig mange mennesker – mennesker, hvis livsmuligheder, som det netop var velfærdssamfundets opgave at sikre. Alle disse mennesker kunne have bidraget til fællesskabet. Den forandring handler også om synet på socialpolitik og socialpolitikens rolle i samfundet.

I Sverige har man et begreb, som vi mangler i Danmark: *Utanförskab* (Nilsson 2015). Udenforskab kan vi bruge på dansk til at betegne den situation, som det enkelte menneske havner i, når det ikke får den støtte eller lærer de livsstrategier, som gør personen i stand til at leve et liv som voksen med de udfordringer af fysisk, psykisk eller social karakter, som enten er ens udgangspunkt, eller som er et resultat af det liv, man har levet. Udenforskab er resultatet af en aktiv eksklusion af mennesker fra det at være en del af samfundet. Udenforskab er ikke noget, den enkelte vælger, men et resultat af samspillet mellem den enkelte og de samfundsmæssige processer. Det samfundsmæssige medansvar fratager ikke den enkelte et eget ansvar – et personligt ansvar. Men eget-ansvaret er heller ikke noget, som den enkelte skal stå alene med. Vi har alle som medborgere i samfundet et medansvar, når andre medborgere presses ud i udenforskab (Nilsson 2008; Nilsson 2015).

Der er i dag en lang række børn og unge, som ikke får den nødvendige og rettidige støtte, som kan sikre dem en livsudvikling svarende til deres potentialer. De oplever en grundlæggende fiasko i grund-, ungdoms- og erhvervsuddannelsessystemet. For mange betyder det, at vejen til et liv i arbejdsløshed og udenforskab med social nød som voksen ligger lige for. Det er de manglende indsatser i dagtilbuds- og skolesystemet, som er afgørende for den senere ulighed i livsmuligheder og levet liv. Dynamikken kan illustreres således:

Figur 1 Udenforskabets dynamik (Egen bearbejdning på baggrund af (Nilsson 2015, side 42))

Figur 1 viser, hvordan alt det, som vi ikke gør for dem, som har særlige behov, resulterer i fiasko i folkeskole- og ungdomsuddannelsesverdenen, og hvordan den fiasko fører til et liv i udenforskab og for nogle voksne også til et liv på bunden af samfundet. Det koster for den enkelte, og det koster for samfundet.

De sociale dræbere – et eksempel

Hvis man i Danmark er ramt af ordblindhed, ADHD eller autismspekterforstyrrelse, er der stor sandsynlighed for, at man ender i udenforskab. Livsvilkårene for netop disse grupper er så dårlige på alle målelige områder, at jeg har valgt at kalde dem for velfærdssamfundets største sociale dræbere. Det er også de tre grupper af funktionsnedsættelser, som antalsmæssigt fylder mest.

Ordblindhed og talblindhed (dysleksi/ dyscalculi) er en vedvarende funktionsnedsættelse, som hører til gruppen af funktionsnedsættelser med *tale-, sprog- og læsevanskeligheder*. Antalsmæssigt udgør de ca 5% af en ungdomsårgang². Det svarer til mere 35.000 af skoleeleverne og mere end 180.000 af de 16-64-årige.

ADHD og autisme hører til gruppen af funktionsnedsættelser, som kaldes *udviklingsforstyrrelser*. Børn med ADHD udgør ca 2%³ svarende til 13.500 elever og godt 70.000 af de 16-19-årige. Endelig er der børn med autisme, som udgør ca 1%⁴ svarende til 6-7.000 elever og godt 35.000 af de 16-19-årige.

Samlet set taler vi om et meget stort antal mennesker. I alt 288.000 personer mellem 16 og 64 år er berørt af disse funktionsnedsættelser. Det er et svimlende tal, og det fortjener et helt andet fokus, end det får i dag – politisk, forskningsmæssigt og indsatsmæssigt.

For alle tre grupper gælder, at der er tale om forskellige former for kognitive funktionsnedsættelser, som giver den enkelte person særlige udfordringer og behov for specialiseret støtte og sociale behov for at kunne fungere. Der er hovedsageligt tale om såkaldte skjulte handicap, dvs. man ikke umiddelbart kan se funktionsnedsættelsen. Den viser sig i samspillet med omgivelserne. Det betyder også, at mennesker med disse funktionsnedsættelser er helt afhængige af andre for at kunne lære at håndtere deres udfordringer og afhængige af, at omgivelserne giver plads og støtte. Det sker bare ikke.

Ser vi på, hvordan mennesker ramt af de sociale dræbere klarer sig i uddannelsessystemet, tegner der sig et bedrøveligt

NOTE 2 Der er forskellige opgørelser over andelen af ordblinde. Socialstyrelsen henviser til danske undersøgelser, som opgør andelen til 7%, og til udenlandske undersøgelser, som vurderer andelen til 2-5%. Jeg har af forsigtighedshensyn anvendt 5% i mine beregninger.

NOTE 3 ADHD opgøres ligeledes forskelligt afhængig af, hvilke opgørelser som anvendes. Socialstyrelsen skriver i den nye nationale ADHD-handleplan, at diagnosen ADHD kan stilles hos 3-5 % af en børneårgang, hvoraf ca. 1-2% vil have det i svær grad (Socialstyrelsen 2017, side 30). Sundhedsdatastyrelsen har i december offentliggjort en konkret opgørelse over antal diagnosticerede og når et tal på 20,21 ud af 1.000 børn og unge. Det svarer til godt 2%. Jeg har igen af forsigtighedshensyn anvendt 2% i mine beregninger (Sundhedsdatastyrelsen 2017, side 12).

NOTE 4 Der er generel enighed om, at autismspekterforstyrrelser rammer omkring 1%. Det amerikanske sundhedsagentur CDC, Center for Disease Control and Prevention, offentliggjorde i 2016 en oversigt over forskellige amerikanske og internationale studier. CDC konkluderer, at forekomsten af autismspekter forstyrrelser blandt børn ligger på en ud af 68, dvs. mellem 1-2% (CDC 2016). Jeg har igen af forsigtighedshensyn anvendt 1% i mine beregninger.

billede: Andelen af børn med ordblindhed som ikke gennemfører grundskolen, ligger på 21%. Tilsvarende tal for børn med ADHD er på 31% og med autisme på 33%. Billedet fortsætter, når man ser på, hvor mange der ikke starter på en ungdomsuddannelse. Hele 85% med autisme og 81% med ADHD påbegynder ikke en ungdomsuddannelse. For ordblinde er det noget flere, nemlig 49%, som ikke påbegynder en ungdomsuddannelse (Capacent 2009).

Det er således forbundet med store menneskelige omkostninger at være ramt af en eller flere af de sociale dræbere. Når man ikke får folkeskolens afgangseksamen i 2018, er livsmulighederne på forhånd utroligt begrænsede. Det kan aflæses i beskæftigelsesgraden for mennesker generelt med grundskolen som højeste uddannelse. Den er i dag ca 47% (Rode Larsen 2014; 2016). Men ud over de menneskelige omkostninger er der også en samfundsøkonomisk pris. Den har jeg i *Fra ulykkesforskning til fællesskab* forsøgt at sætte tal på ved bl.a. at læne mig op ad de svenske Skandia-beregninger. For hver person, som flyttes fra et liv i udenforskab til at bidrage til fællesskabet, forbedres den samlede samfundsøkonomi med 725.000 kr årligt. Det beløb består af personens bidrag til produktion med 225.000 kr. samt mindre omkostninger for det offentlige i form af sparet overførselsindkomst på 170.000 kr. og sparet offentlige indsatser på 330.000 kr. Samlet offentlige besparelse er således årligt 500.000 kr.

Med udgangspunkt i det regnestykker kan omkostningerne ved de sociale dræbere opgøres således:

Tabel 1 Socioøkonomiske omkostninger ved de sociale dræbere (Aarup 2017, side 169)

Samfundsøkonomiske omkostninger ved de sociale dræbere (Antal 16-64 årige i alt 3,6 mill)	Andel i alt	Heraf i beskæftigelse eller uddannelse	Antal i udenforskab	Samfundsøkonomisk omkostning (mia.kr.årligt)	Belastning af de offentlige budgetter (mia.kr.årligt)
*Ordblindhed (5%)	180.000	132.300	47.700	kr. 35	kr. 24
* ADHD (2%)	72.000	46.400	25.600	kr. 19	kr. 13
* Autism (1%)	36.000	23.200	12.800	kr. 9	kr. 6
De sociale dræbere i alt	288.000	201.900	86.100	kr. 62	kr. 43

De sociale dræbere koster samfundsøkonomien 62 mia. kr. årligt og belaster den offentlige økonomi med 43 mia. kr. årligt. Her er tale om grupper af mennesker, som med den fagligt rigtige og rettidige støtte i velfærdssamfundets institutioner ville kunne bidrage og dermed frigøre midler til de formål, som man politisk måtte ønske. I *Fra ulykkesforskning til fællesskab* har jeg medtaget de tilsvarende omkostninger for henholdsvis de anbragte børn og de ikke-vestlige drenge. Den samlede regning for velfærdssamfundets manglende indsats har jeg på den baggrund beregnet til mere end 100 mia. kr. årligt. Det er således dyrt, at velfærdssamfundet ikke fungerer godt nok.

En ny socialpolitik skal sikre et trygt og fredeligt Danmark

Willy Brandt sagde i slutningen af 60'erne, at hvis socialpolitikken ikke virkede, er grundlaget for demokratiet i fare, og derfor

er socialpolitik en del af fredssikringen indadtil og udadtil. Brandts forståelse af socialpolitik var således meget mere omfattende, end den måde vi ser socialpolitikken i dag (Boeckh 2006). I dag handler socialpolitik om sociale indsatser i forhold til udsatte børn og unge, de udsatte voksne og handicappede. Det drejer sig ikke om fattigdom og overførselsindkomst, om skævhed i uddannelsessystemet, om den almene boligsektors udvikling, om bandekriminalitet eller om ulighed i sundhed. Alle de politikker ligger på andre områder i samfundet. Socialpolitik er blevet den lille politik.

For Willy Brandt derimod drejer socialpolitik sig om den store sammenhæng i samfundet. Socialpolitikken er for ham en afgørende byggesten i velfærdssamfundet. Det er gennem socialpolitikken, at sammenhængskraften i samfundet sikres, og det er socialpolitikken, som er bestemmende for de øvrige politikkers gennemslagskraft. Socialpolitik er samfundets lim i et velfærdssamfund. Socialpolitik handler om sikring af freden i et samfund – indadtil og udadtil. Det er kun gennem en langsigtet socialpolitik, at Danmark også i fremtiden vil være et trygt og fredeligt land.

Derfor skal der tænkes nyt, helhedsorienteret og sammenhængende, når fremtidens socialpolitik skal formuleres. Det er socialpolitikken, som skal sikre, at ordblind får uddannelse og beskæftigelse som alle andre i samfundet. Det er socialpolitikken, som skal sikre, at flere med ADHD og autisme får livsmuligheder som andre og en mulighed for at bidrage. Det er socialpolitikken, som skal give de anbragte børn eller dem, som

har en familiesag, bedre og tidlig støtte, så de i højere grad kan få uddannelse og arbejde. Det er socialpolitik, som skal sikre, at drenge af ikke-vestlig herkomst ikke efterlades uden tilstrækkelige sprogkundskaber på samfundets bund. Det er socialpolitik, som skal give mennesker ramt af psykisk sygdom en billet retur til uddannelse og beskæftigelse, og det er socialpolitik, som skal sikre, at handicappede børn, unge og voksne får den rigtige og rettidige støtte til at kunne være herre i eget hus – så langt som overhovedet muligt.

På den måde kan socialpolitik – som den ”store” socialpolitik – igen blive limen, som binder det danske samfund sammen. På den måde kan Danmark igen blive til et socialt foregangsland, som giver udviklingsmuligheder for mennesker med sociale problemer eller funktionsnedsættelser og tryghed og fred til os alle sammen.

LITTERATUR

(Boeckh, 2006); Boeckh, J., Huster, E., Benz, B., Sozialpolitik in Deutschland, Verlag für Sozialwissenschaft 2006

(Capacent, 2009); Capacent, Uddannelsesresultater og -mønstre for børn og unge med handicap, Capacent 2009

(CDC, 2016); <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/documents/ASDPrevalenceDataTable2016.pdf>

(Nilsson, 2008); Nilsson, I., Wadeskog, A., Det är bättre att stämma i bäcken än i åen, Skandia, 2008

(Nilsson, 2015); Nilsson, I. m.fl., Utanförskabets pris, Studenlitteratur 2015

(Rode Larsen, 2014); Rode Larsen, M., Høgelund, J., Handicap, uddannelse og beskæftigelse, SFI, 2014

(Rode Larsen, 2016); Rode Larsen, M., Høgelund, J., Handicap og beskæftigelse, SFI, 2016

(Socialstyrelsen); www.socialstyrelsen.dk/handicap/ordblindhed

(Socialstyrelsen, 2017); National ADHD-handleplan. Pejlemærker, anbefalinger og indsatser på det sociale område, Socialstyrelsen, 2017

(Sundhedsdatastyrelsen); Prævalens, incidens og aktivitet i sundhedsvæsenet for børn og unge med angst eller depression, ADHD og spiseforstyrrelser, 2017

(Trygfonden); Trygfonden, 2004-2017, Tryghedsmålinger, www.trygfonden.dk

(Aarup, 2016); Aarup, K., Et 80% velfærdssamfund er en udfordring for professionerne og deres uddannelser, Vera nr 75, 2016, side 54-56

(Aarup, 2017); Aarup, K., Fra udenforskab til fællesskab – seks bud på et bedre velfærdssamfund, DJØF Forlag, 2017